

Christoph Görg

GESELLSCHAFTLICHE NATURVERHÄLTNISSE

Westfälisches Dampfboot, Münster, 1999, 198 str.

Christoph Görg (1958) je znanstveni asistent na Odjelu društvenih znanosti (FB Gesellschaftswissenschaften) na J. W. Goethe-Universität u Frankfurtu i jedan je od mlađih znanstvenika (sociologa) koji se bavi problematikom društva i okoliša, odnosno sociologije okoliša, pored tema o novim socijalnim pokretima i teoriji regulacije. U nekim ranijim radovima kao i u ovoj knjizi istražuje sociologijsko razumijevanje prirode, društva i odnosa između njih.

U ovoj knjizi polazi od teze da je ekološka kriza izazovno djelovala na sociologijsko bavljenje i na propitivanje odnosa društva i prirode jer se sociologija inače kasno uključila u cjelokupnu ekološku problematiku. Osim toga, u sociologijskim teorijama (školama i načinu mišljenja) postojale su različite redukcije, a najpogubnija je dematerijaliziranje teorije, tj. ekstremna primjena Durkheimova metodičkog stava **društvo s društvenim**. Pri tome je ono društveno bilo **oslobođeno** svakog oblika prirodnog supstrata. To je vodilo tezama o **kraju prirode i društvu** kao konstrukciji – konstruktivizmu bez realnosti.

Görg pokazuje kako su se različiti sociologijski pristupi postupno ograničavali na kategoriju **društvenog i društvenosti** i sužavali sociološko razumijevanje društva i prirode. Priroda je postala danas dvojak problem. S jedne strane senzibilizira se odnos prema prirodi a s druge strane razvija se mišljenja da priroda nije više sigurna osnova kao mjerilo ljudskog djelovanja. Zato se prihvatio analize različitih društvenih teorija u kojima pokazuje kakao se razumijevaju pojmovi **društvo, priroda** i kakav je njihov međusobni odnos.

Knjiga ima sedam poglavlja: *Priroda društva i ekološka kriza, Pojmovi prirode i prirodni odnosi, Evolucija i povijest, Integracija i interakcija, Moderniziranje i emancipacija, Sociološke pozicije u ekološkoj krizi i Između zamjene paradigmi i sociologije okoliša*. Sukladno ovim naslovima obrađuje pojedine »reprezentativne« autore i sociologijske teorije.

Autor upozorava da prirodu i društvo treba konstitutivno definirati, jer je njihov odnos središnji za razumijevanje odnosa između čovjeka i prirode. Povijesno, ali i danas, susrećemo različite ekstremne pozicije koje se međusobno isključuju. Primjerice **naturalizam – kulturalizam** (sociocentrizam), **konstruktivizam – realizam, biocentrizam – antropocentrizam**. Da bismo razumjeli pojam prirode moramo razumjeti društvo, jer se u shvaćanju prirode radi o društvenoj posredovanosti prirodnih činjenica. Ta teza ima nešto veće značenje od teze da nema više (od društva) netaknute prirode ili da je neće biti. Naravno, takva priroda postoji ali ona nije više neproblematična osnova ljudskog djelovanja i razvoja nego je predmet ljudskih odluka. Umjesto o opsanosti od prirode, danas se govori o rizicima i nesigurnosti.

U istraživanju različitih društvenih teorija (autora) Görg smatra da treba uzeti u obzir tri dimenzije: potrebno je analizirati razvoj društva (društvena dinamika) u odnosu prema prirodnoj evoluciji, propitati samostalnost socijalnog (njegov identitet) u odnosu prema prirodi i istražiti uvjete reprodukcije i emancipacije (sintezu) kao procese koji utvrđuju organizaciju društva i njegove mogućnosti oblikovanja.

Pojam **priroda** se razumije u kontekstu društvenih **prirodnih odnosa** i od njih se razlikuje. Na različitim stupnjevima društvenog razvitka, društvima, shvaćenim kao raznoliki društveni prirodni odnosi različito percipiraju i definiraju prirodu. Za društveni prirodni odnos može se reći

da je osnova novijeg pojma što je u uporabi – **podruštvljavanje prirode** (primjerice: Klaus Eder: *die Vergesellschaftung der Natur*. Frankfurt, 1988., a koristi ga i Marx). U povijesti europske filozofije i socijalne misli – od antike do moderne – ne postoji jedinstven pojam **prirode**. Kod Aristotela *physis* je ono što u sebi ima načelo svoga postojanja. Kant sa spoznajnog stajališta razlikuje **stvar po sebi** (*Ding an sich*) i **pojavnost za nas** (*Erscheinung-für-uns*) itd.

Da bi pokazao svu raznolikost shvaćanja pojma prirode i prirodnog odnosa Görg je analizirao različite teoretske koncepcije. Tako na primjeru Herberta Spencera (evolucija) i Karla Marxa (povijest) pokazuje dinamiku društvenih prirodnih odnosa. Slično analizira pitanja integracije i interakcije na primjerima E. Durkheima i G. H. Meada (organizam kao jezično posredovana interakcija) kao problem jedinstva socijalnog u razlici prema prirodi.

Pitanja modernizacije i emancipacije kao problema društvene konfrontacije s prirodom analizirana su na primjerima T. Parsonsa (funkcionalno jedinstvo i adaptacija na prirodu) i

T. W. Adorna (dijalektika prirode i društva). Konačno, Görg uzima u fokus odnos dvije sociološke pozicije prema ekološkoj krizi – N. Luhmanna (ekološka komunikacija i funkcionalno diferenciranje) i U. Becka (društvo rizika i reflektivno moderniziranje).

U posljednjem poglavlju *Između zamjena paradigmi i sociologije okoliša* Görg zapravo sažimlje svoju raspravu. Najprije ukazuje na kasno uključivanje sociologije u ekološku problematiku a zatim na potrebu da objašnjavajući potencijal sociologije postane sastavnica analize i razrade problema.

Sociologija se sa zakašnjenjem počela baviti ekološkim pitanjima. Razlog tome je njezina orijentacija na društvene probleme i na **društveno** kao takvo s jedne strane i ulazak ovih problema 70-ih i 80-ih

godina u sociološki diskurs preko javnog diskursa i ekoloških pokreta u kojima su sudjelovali i neki sociolozi, s druge strane. Međutim, sociologija nije bila jedan od središnjih aktera u ekološkoj debati. Tako je konjunktura ekološke tematike utjecala na interes sociologije i proširenje njezina istraživačkoga predmeta na ova pitanja.

U nekoliko desetljeća sociologija je glede toga prošla put od **sociološke apstinencije** (Luhmann) do zahtjeva za proširenjem predmeta (Dunlap/Catton). Sve do 70-ih godina sociologija ne samo da nije akceptirala ekološku tematiku nego je sudjelovanja u **osposobljavanju** društva za veće ovladavanje prirodom.

Sociološke priloge o ekološkoj tematici obilježavaju dvije tendencije. S jedne strane to je konstruktivistički karakter deskripcije problema (kao kod Luhmannove teorije sustava) a s druge strane to je smjer kulturalističke teorije rizika (Douglas/Wildavsky) ili teorije socijalnomoralnih procesa učenja (Eder). Sociologijski radovi imaju zajedničko to da manje tematiziraju odnos čovjeka – priroda a više prirodu kao temu društvene komunikacija ili praktičnog podruštvljavanja.

Noviji pristup u razumijevanju odnosa sociologije prema ekološkoj problematici jest u interdisciplinarnom pristupu istraživanju okoliša. Nije riječ o separatnim pristupima pojedinih disciplina u istraživanju nekog problema, nego o konstruiranom ishodištu istraživanja okoliša oslobođenom disciplinarnosti, kako ga razvija Institut za socijalno-ekološka istraživanja u Frankfurtu (Institut für sozial-ökologische Forschung – ISOE). Institut, naime, razvija takav pristup u kojemu se u istraživanjima prepoznaju dimenzija realnog (materijalnog) problema i dimenzija svijesti o njemu (konstrukcija).

Sociologija **izbjegava** novim provokacijama tamo gdje su istraživanja usmjerena samo na iskaze, na istraživanja ekološke

svijesti, vrednota, itd. a kontekst problema i materijalna dimenzija problema ostaju zapuštene. Budući da društveni prirodni odnos sadrži obje dimenzije to su manjkava saznanja, bez obzira koliko ona bila utemeljena. Primjerice, saznanja o diskrepanci između znanja i ponašanja ili ovisnost ponašanja o strukturnom razvoju, stilu života itd. Sociologija mora točnije istražiti funkcioniranje institucija, jer ekološka kriza je i kriza stvarnih institucija modernog društva a ne samo nekih dimenzija svijesti.

Interdisciplinarnost sociologije može se prakticirati kao refleksija osnovnih pojmova s tim da se pokaže geneza problema i razmotre kritična pitanja koja su mu u pozadini – dominantni društveni obrasci tumačenja. Glede toga, sociologija treba otkriti kako se ekološki problemi svjesno konstruiraju i kakve se šanse izlaza iz toga nastaju – ograničavajuće ili razvojne.

Osim pojmovne refleksije sociologija bi trebala poraditi na obnovi teorije društvene kritike, odnosno ekološki inovirane društvene kritike. Naime, čini se da je ekološka kritika dobra osnova za novi izazov sociologiji u bavljenju suvremenim društvenim fenomenima – onih u društvu i onih na globalnoj razini. Jer, sociologija pred tim izazovom ne ostaje samo u polju tradicionalno »društvenog« – a što je dijelom u toku razvoja sociologije dovelo do odvajanja simbolične i konstruktivističke razine od materijalne razine društvenih problema – nego proširuje dimenzije svoje predmetnosti u smislu kako je to formulirao Ulrich Beck: »Priroda ne može više biti pojmljena bez društva a društvo bez prirode« (*Risikogesellschaft*, 1986:107).

Ivan Cifrić

Vandana Shiva

BIOPIRACY

The Plunder of Nature and Knowledge

Green Books Ltd & The Gaia Foundation,
Dartington, Totnes & London, 1998, 143 str.

Nova knjiga Vandane Shive, jedne od najuglednijih ekofeministica i ekofilozofkinja današnjice, *Biogusarstvo* ili *biološko gusarstvo*, sa znakovitim podnaslovom o *pljačkanju prirode i znanja*, zapravo nas i nije iznenadila temom i pristupom koji se u njoj izlažu. Ona je kontinuiran i logičan nastavak dugogodišnjeg bavljenja pitanjima biološke i kulturne ekologije, fizike, bioetike, održivog razvoja i ekofeminizma, oko kojih se autorica vrlo snažno angažirala još od svoga aktivističkog perioda unutar indijskog Chipko pokreta (autohtonog ekološkog pokreta protiv iskorištavanja himalajskih šuma) 1970-ih godina, sve do eko-političkog i znanstvenog angažmana u Istraživačkoj zakladi za znanost, tehnologiju i politiku prirodnih istraživanja indijskog Dehra Duna, kao i u drugim važnim eko-političkim i znanstvenim aktivnostima, koje je obavljala uz svoj znanstveni rad. Tema ove knjige povezuje njezine ranije radove – *Staying Alive* (1988), *The Violence of the Green Revolution* (1991), *Monocultures of the Mind* (1993), *Ecofeminism* (u koautorstvu s M. Mies) (1993), *Captive Minds, Captive Lives* (1995), u nas, nažalost, uglavnom neprevedene, u kojima je preispitivala probleme spolnih uloga, kategorija znanosti, tehnologije, ekonomije i napredovanja civilizacija (osobito zapadne) te tražila izvore i uzroke nesklada socijalnih sustava s prirodom i ekološkim sustavima – s jednom novom dimenzijom – biogusarstvom – tj. modernim fenomenom potkradanja i pljačkanja prirodnih resursa ne više samo u kategorijama pukog iskorištavanja čovjeka (ponajprije Zapadnjaka), nego bezobzirnog otimanja i pustošenja koje se jednako kao što se nekoć odvijalo u ime »civilizacijskih teko-